

KROUŽKOVATEL

Zpravodaj Společnosti spolupracovníků Kroužkovací stanice NM

35

květen
2023

Jedním z druhů, u nichž se barevné kroužky s alfanumerickým kódem osvědčily, je rehek domácí. Více naleznete v článku Filipa Petříka na str. 14.

Foto: Filip Petřík

Je za námi další rok kroužkovací činnosti a vstoupili jsme do nové kroužkovací sezóny 2023. Největší událostí uplynulého období bylo bezesporu zprovoznění webové stránky prezentující evropský migrační atlas (<https://migrationatlas.org>), kde nalezneme mapy s kroužkovacími výsledky pro 300 ptačích druhů (podrobnosti na str. 9). Atlas je vyvrcholením pětileté snahy rozsáhlého týmu autorů a kroužkovacích centrál o společnou prezentaci výsledků, které se v Evropě podařilo nashromáždit za více než 100 let kroužkování. To vše by samozřejmě nebylo možné bez obětavé práce tisíců kroužkovatelů.

Pro kroužkovací stanici obnášela práce na atlasu zejména kontrolu dat. Ve druhé fázi pak následovala oprava dlouhé řady chyb. Shodou okolností v minulém roce proběhla také revize dat z CESu, u nichž bylo nutné ověřit a opravit přibližně dva tisíce záznamů. Chyby byly v obou případech podobné, při opakovaných odchylkách jedince se mění jeho pohlaví, někdy i druh, a z dospělého ptáka se stává jedinec tohoto ročníku.

Zápis dat je pro většinu z nás tou nudnější částí kroužkovací činnosti. Přesto je zápis údajů to hlavní, co vypovídá o kvalitě naší práce. Na kroužkovací stanici se kontrole dat věnujeme prakticky každý den a dá se říct, že je to činnost nekonečná. Co mě ale stále překvapuje, je skutečnost, že většina chyb se týká kontrol vlastních

kroužkovanců. Ukazuje se tak, že kroužkovatelé nevyužívají funkci „Dohledat kroužkovací údaje“. Kdyby ji totiž použili, chybu by jednoduše odhalili. Nevyužíváme ani další možnosti, jak naše záznamy zpřesnit a doplnit o informace, které by při kontrole osvětlily volbu pohlaví nebo věku. Četné chyby je pravděpodobně možné přičíst nepozornosti při zápisu, jiné bohužel i neznalosti (např. určení pohlaví podle nažiny u pěníce pokřovní a slavíkové). Právě vysoká chybovost při hromadném zápisu dat za celý rok před vypršením termínu pro jejich odevzdání byla jednou z příčin, jež vedla k zavedení nového pravidla, které stanovuje, že se data musejí odevzdávat nejpozději do tří měsíců od okroužkování (blíže na str. 10).

Poměrně čerstvá zkušenost s migračním atlasem ukazuje, proč je pečlivý zápis kroužkovacích dat důležitý. Při zpracovávání velkého množství údajů totiž často dochází k vyřazení problematických záznamů, a tím i ztrátě dat. Publikování evropského atlasu je bezesporu dalším předělem v kroužkovací činnosti. Je jasné, že budoucnost bude přát zejména specializovaným kroužkovacím projektům, jako jsou projekty sledující populační dynamiku, pelichání nebo určitý ptačí druh. Při těchto projektech je zápis rozšiřujících informací nutností a bylo by skvělé, kdyby se k tomuto trendu připojilo co nejvíce z nás.

Petr Klvaňa

Projekt CES v roce 2022

Petr Klvaňa | petr.klvana@nm.cz

V minulém roce proběhla zatím největší změna v počtu odchyťových stanovišť za dobu existence projektu CES. Zatímco v roce 2021 probíhal CES na rekordním počtu stanovišť (29), v minulém roce to bylo stanovišť pouze 24 (graf 1). CES neproběhl na těchto lokalitách: Novozámecký rybník (CL),

rybník Zbožňov (KH), Průhonice (PH), Desná (SY) a Náměšť n. Osl. (TR). Na Novozámeckém rybníce snad došlo pouze k přerušení na jednu sezónu, na zbývajících lokalitách byl CES definitivně ukončen. Jde o poměrně velkou ztrátu, jelikož tři ze čtyř akcí probíhaly v suchých křovinách, tedy v biotopu, který není v rámci CESu příliš početný. Stanoviště na rybníce Zbožňov má pak za sebou 14 úspěšných

sezón. Počet stanovišť v minulém roce klesl na 24, stejný počet byl naposled v roce 2012, což určitě není dobrá zpráva. Projekt CES si již v Evropě vydobyl silné postavení a z jeho dat každoročně vzniká několik vědeckých článků. Systematické sledování populační dynamiky a s ní související přežívání dospělců a jejich reprodukční úspěšnosti se v Evropě stává hlavní oblastí, kde se kroužkování může uplatnit.

Tab. 1: Přehled aktivních odchyťových stanovišť CES v roce 2022

kód	lokalita, okres	začátek akce	sítě (m)	počet 1K/+1K 2021	počet 1K/+1K 2022	kroužkovatelé
6	Čekanice, ryb. Ovčín, ST	2004	82	67/179	97/122	Louda P.
7	rybník Řežabinec, PI	2004	76	89/239	163/182	Šebestian J.
12	rybník Velký Košíř, SY	2004	140	86/286	141/219	Urbánek L.
14	rybník Baroch, PA	2004	104	146/261	210/257	Česák J.
18	Hleďsebe, ME	2004	84	97/148	84/142	Novotný K.
20	Záhlinice, KM	2005	163	131/316	178/224	Sitko J., Chytil J.
22	Lhotka, ME	2005	79	84/172	113/174	Svoboda I.
23	Choteč, PZ	2007	168	77/177	141/184	Novák F.
24	Chouč, TP	2007	124	56/169	89/131	Vaník J., Horák M.
27	Dubové Mlýny, CB	2010	91	27/109	58/112	Chaloupka M.
30	Velký Tisý, JH	2009	114	45/220	87/196	Cepák J., Klvaňa P.
35	Žehuňský ryb. II, KO	2012	96	121/314	224/278	Jelínek M., Urbánek L., Vyskočil J.
38	Bohdanečský ryb. III, PA	2012	70	123/150	133/173	Bárta F., Horák J.
40	ryb. Labuť, ST	2013	84	98/239	125/204	Louda P.
41	Zeměchy II, ME	2013	120	123/290	120/228	Novák F.
42	Střelnice Kolvín, RO	2014	150	141/209	195/169	Homolka P.
43	Mokřiny U Vomáčků, CB	2014	133	109/309	157/294	Havlíček J., Chmel K., Nácar D., Nácarová J., Vlček J.
45	Obora Libeň, RA	2016	95	62/90	90/94	Cerva L., Novák F., Smola M., Hovorka L., Rosmus J.
46	Krumvíř, BV	2017	72	270/273	319/281	Adámková Kotasová M.
47	Opočno, RK	2017	72	86/146	98/117	Hlaváček Jiří
49	Draháňská rokle, AA	2018	120	15/105*	90/194	Smrček M., Fröhlich I.
50	rybník Větrov, KA	2018	121	235/285	238/288	Haluzík M.
52	ryb. Dubák, LI	2020	100	48/211	109/166	Pudil M.
53	ryb. Žabakor II, MB	2021	90	200/274	262/228	Hlaváček Jakub, Rutterle J.

* neúplná data za rok 2021

Je nutno říct, že si v rámci střední Evropy nestojíme špatně – rozvinutý projekt CES tu mají jen tři státy: Česko, Německo a Maďarsko. Spolu s Maďarskem jsme tak jedinými dvěma zeměmi, které v rámci evropského projektu CES pokrývají i JV tahovou cestu. Je jasné, že projekt CES zůstane i v budoucnu pro Kroužkovací stanici hlavním podporovaným projektem, a je naším velkým přáním, aby se do něj zapojilo co nejvíce kroužkovatelů. V minulém roce u nás v rámci CESu okroužkovalo alespoň jednoho jedince 38 kroužkovatelů, což představuje 10 % všech aktivních kroužkovatelů. Každý nový projekt je více než vítán, optimální počet projektů pro Česko by totiž byl v rozmezí 35 až 40 projektů. Většina projektů byla (či je) realizována v mokřadních biotopech na území Čech, z čehož plyne vyšší potřeba projektů v suchých biotopech a projektů situovaných na území Moravy a Slezska.

A jaký byl CES 2022 z pohledu ptáků? Pokles počtu stanovišť se negativně odrazil v počtu odchycených jedinců. V roce 2022 bylo odchyceno 8 180 ex. (78 druhů), což je nejnižší číslo od roku 2013. Druhového složení vévodí již tradičně rákosinové druhy v čele s rákosníkem obecným (1477 ex.), následovaným rákosníkem proužkovatelným (932 ex.). Dalšími druhy v pořadí jsou pěníce černohlavá (801 ex.) a sýkora modřinka (525 ex.) a první pětici uzavírá sýkora koňadra (470 ex.). Zatímco rok 2021 byl z hlediska počtu okroužkovaných mladých ptáků velmi špatný, srovnatelný pouze s katastrofálním rokem 2013, loňský

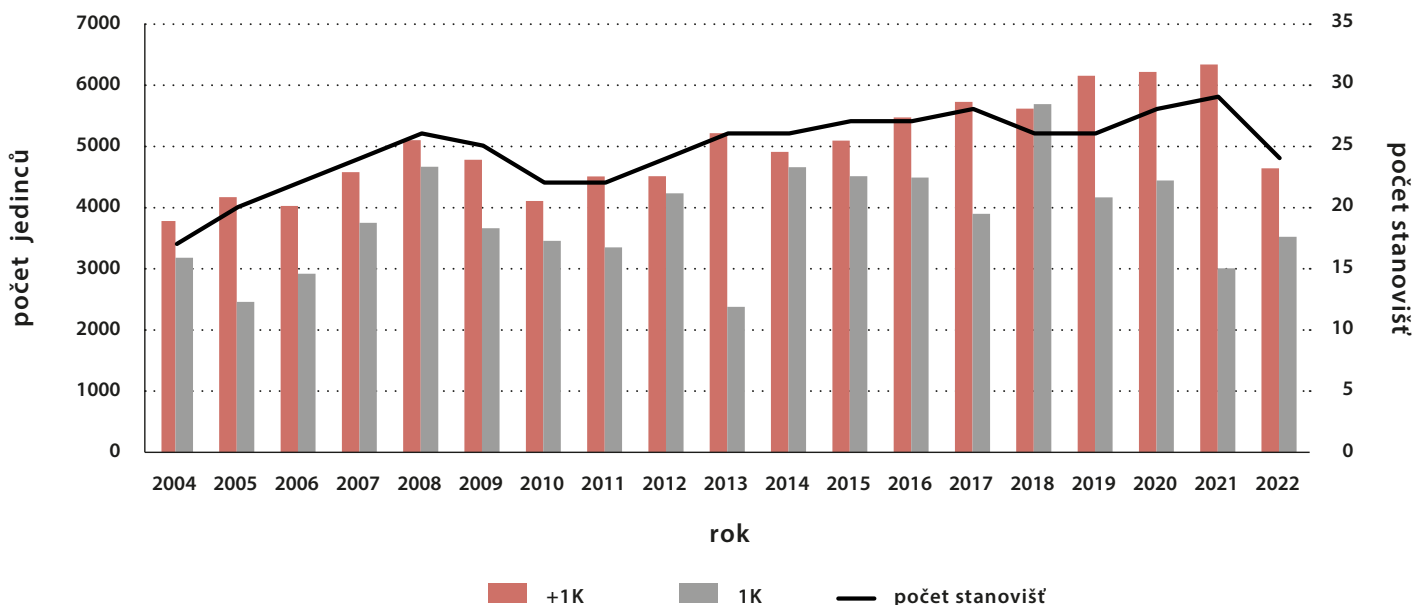
rok byl rokem průměrným. Mladí ptáci tvořili 43 % všech odchycených jedinců, což odpovídá průměru za všechny sledované roky. Na většině odchytových stanovišť lze v minulém roce vysledovat trend, kdy meziročně poklesl počet odchycených dospělců a výrazně narostl počet mladých ptáků (tab. 1). Vyšší zastoupení mladých jedinců vedlo u řady druhů k meziročnímu zvýšení produktivity. Jedním z mála druhů, u nichž byl zjištěn pokles produktivity, byl rákosník zpěvný. Podobný výsledek byl zjištěn i u cvrčilky zelené a slavíka obecného, ale u těchto druhů je poměrně málo dat.

Naopak u většiny druhů byl u dospělců zjištěn pokles, a to jak v meziročním srovnání, tak ve srovnání s pětiletým průměrem. Z dálkových migrantů byl meziroční nárůst zaznamenán pouze u pěníce slavíkové a rákosníka velkého. Rákosník velký byl také jediným dálkovým migrantem, u něž byl v roce 2022 zaznamenán nárůst početnosti i v porovnání s průměrem z pěti předchozích let (2017–2021). Výrazný pokles u adultů byl zaznamenán zejména u budníčka většího, pěníce hnědokřídlé, pěníce pokřovní a tuňy obecného, a to jak v porovnání s rokem 2021, tak i s průměrem z let 2017–2021.

U migrantů na kratší vzdálenosti byl meziroční nárůst i nárůst v porovnání s průměrem z let 2017–2021 zaznamenán u dospělců červenky obecné a pěvušky modré. Červenka je jedním z mála druhů, který v posledních pěti letech vykazuje kontinuální růst. Opakem může být budníček

menší, jehož počty za poslední čtyři roky poklesly o 40 %. Výrazně se meziročně i v rámci průměru z posledních pěti let propadly také počty u drozda obecného, u něž se však spíše jedná o kolísání než souvislejší trend. Navíc pro něj byly roky 2021, 2017–2019 a 2021 nejlepší v historii projektu. V rámci částečných migrantů a rezidentů rostly počty dospělců jen u sýkory modřinky. Rostoucí trend u modřinky trvá od mírného poklesu v roce 2020 a čísla z roku 2022 se velmi přiblížila nejvyšším počtům pro tento druh za celou dobu projektu. Naopak u strnada obecného nastal po velmi dobrých letech 2019 a 2020 poměrně rychlý pokles početnosti dospělců. Meziročně poklesl také strnad obecný, a to o 20 %, a v porovnání s průměrem z let 2017–21 pak o 35 %.

Ze vzácněji chytaných druhů se v minulém roce podařilo odchytit bukáčka menšího (10 ex. ryb. Větrov, KA, 1 ex. Krumvíř, BV), káni lesní (1 ex. Velký Tisý, JH), písíka obecného (1 ex. Ryb. Ovčín, ST, 1 ex. Bohdanečský ryb., PA), strakapouda prostředního (1 ex. Dubové Mlýny, CB, 1 ex. ryb. Větrov, KA) nebo vlhu pestrou (1 ex. Krumvíř, BV). Z pěvců lze zmínit konipase lučního (1 ex. Ryb. Labuť, ST), rákosníka pokřovního (1 ex. obora Libeň, RA), žluvu hajní (2 ex. ryb. Baroch, PA) nebo strnada lučního (1 ex. Chouč, TP). Vysoký byl počet okroužkovaných šoupálek krátkoprstých – 9 ex. je nejvyšší počet za existenci projektu CES a představuje 10 % všech šoupálek krátkoprstých okroužkovaných v roce 2022.

Graf 1: Počet odchytových stanovišť a celkové počty odchycených mladých (1K) a dospělých (+1K) jedinců v jednotlivých letech programu CES

ČTRNÁCTILETÝ PROJEKT RAS

Zdeněk Valeš | zetval@volny.cz

Čtrnáct sezón projektu RAS svědčí o tom, že si projekt našel své místo mezi monitorovacími programy sledujícími populační změny ptáků. V roce 2022 se podařilo získat data ze 63 aktivních projektů od

49 kroužkovatelů, kteří se věnovali 24 ptáčím druhům (tab. 1). Nově bylo okroužkováno 2877 dospělých jedinců (+1K) a získáno 1320 zpětných hlášení. Oproti roku 2021 byl celkový počet odchycených dospělých jedinců nižší o více než 15 %, přestože počet projektů zůstal stejný.

V loňském roce bylo ukončeno pět projektů. Opět se potvrdilo, že nejčastějším důvodem je změna biotopu. To byl také případ studie budníčka menšího v Řevnicích, kde došlo k revitalizaci lokality. Zároveň však přibývají projekty nové, ať už zaměřené na některý ze stávajících druhů, nebo na druh pro projekt RAS nový.

Tab. 1: Přehled počtu projektů a odchycených jedinců u jednotlivých druhů v roce 2022

Druh	Okroužkováno/ kontrolováno	Počet projektů	Projekt číslo
břehule říční	154/141	5	3: Polešovice (UH), 4: Liteň (BE), 27: Záblatí (JH), 111: Osek (PR), 130: Rokytnice u Přerova (PR)
budníček lesní	90/5	2	76: Kamenice (Těptín) (PH), 123: Osecký les (TP)
budníček menší	24/5	1	103: Červený Kostelec (NA)
budníček větší	29/0	1	128: Václavice (BN)
datel černý	18/23	1	115: Praha (A)
jiříčka obecná	330/150	4	70: Prosečné (TU), 75: Chotovice (SY), 79: Uh. Ostroh (UH), 98: Hluk (UH)
králíček obecný	56/14	2	117: Velmovice(TA), 119: Lukavec (PE)
králíček ohnivý	164/6	5	40: Sobotín (SU), 48: Luby u Klatov (KT), 72: Světice (PH), 120: Velmovice (TA), 122: Stachy (PT)
krutihlav obecný	70/38	3	14: Bílinsko (TP), 17: Chrást-Bříství (NB), 96: Milovice (NB)
labuť velká	28/92	2	112: SZ Čechy, 116: Liberecko (LB)
lejsek bělokrký	50/94	1	11: VV Dědice (PV)
pěnice hnědokřídla	10/0	1	129: Černolice (PZ)
rákosník obecný	92/27	2	83: Řevnice (PZ), 126: Pokrok (TP)
rákosník velký	89/30	2	1: Mutěnické r. (HO), 38: výsypka Pokrok (TP)
rákosník zpěvný	160/26	3	93: Modřany (A), 105: Litomyšlsko (SY), 125: výsypka Pokrok (TP)
rehek domácí	13/13	1	124: Uherský Brod (UH)
skorec vodní	8/6	1	92: Litomyšl (SY)
slavík modráček	60/33	3	61: Bílinsko (TP), 84: Radovesice (TP), 90: NPR Sos (CH)
strnad rákosní	46/18	1	97: výsypka Pokrok (TP)
sýkora uhelníček	84/15	3	67: Sobotín (SU), 69: Luby u Klatov (KT), 73: Světice (PH)
šoupálek dlouhoprstý	118/51	7	33: Duchcov (TP), 47: Modřany (A), 77: Sobotín (SU), 87: Soběšice (BM), 101: Útěchov-Soběšice (BI), 127: Václavice (BN), 131: Osek (TP)
vlaštovka obecná	337/531	10	30: Vidlatá Seč (SY), 31: Chotovice (SY), 85: Netluky (A), 102: Malé Zboží (NB), 106: Tehov (PH), 107: Bohnice (A), 108: Byšičky, 109: Xaverov (A), 113: Brzina (PB), 114: Hradištko (PZ)
vrabec domácí	19/2	1	12: Dobruška (RK)
vrabec polní	28/0	1	89: Hrušovany u Brna (BI)

Pozn.: Tučně jsou uvedeny projekty zahájené v roce 2022.

Kroužkovatelé zapojení do projektu RAS:

V. Brlík (1), M. Brožová (85), D. Bubák (103), F. Buben (30, 31, 75, 92), S. Čech (89), S. Dobešová (4), R. Doležal (101), J. Grúz (70), M. Hanzlíková (33, 38, 61, 97, 125, 126), P. Heneberg (27), J. Chytil (111, 130), P. Jaška (90), D. Jahoda (116), Z. Jahoda (116), A. Jelínek (90), M. Jelínek (47,93), V. Jelínek (30, 31, 75, 92), P. Klvaňa (72, 73), A. Klvaňová (106), Z. Knoll (48, 69), P. Kolman (4), M. Kovář (96, 102), J. Kubíček (115), P. Kunčík (3, 79, 98), J. Malina (76), P. Mašek (113), O. Myška (4), F. Novák (4), K. Pithart (17, 96, 107, 108, 109, 114), M. Podhrázký (112), P. Podzemný (86, 87), M. Požgayová (1), P. Procházka (1), T. Serafin (123, 131), F. Petřík (124), M. Strnad (117, 119, 120, 122), J. Stříteský (11), J. Studecký (1), G. Štětková (1), J. Švejda (48, 69), L. Urbánek (105), Z. Valeš (83, 129), J. Vaník (14, 37, 80, 84, 112), A. Vaníková (37, 84, 112), M. Vavřík (67, 77), J. Veselý (4), V. Volf (12), J. Vyskočil (105), J. Zouzalík (127, 128).

Roste počet projektů šoupálka dlouhoprstého, u nějž přibýly dva nové projekty. Znovu se v portfoliu druhů objevil budníček větší, kterému se začal věnovat J. Zouzalík na Benešovsku. Bylo by skvělé, kdyby strhl svým nadšením i další kroužkovatele na jiných lokalitách, protože u tohoto druhu není jednoduché odchytnout v sezóně dostatečný počet jedinců.

Důležité je také vydržet a věnovat se jednomu druhu po dlouhou dobu. Minimální doba pro vyhodnotitelný projekt RAS je pět let, ale pokud se daří chytat déle, údaje jsou přesnější a lze je lépe srovnat. Proto je potěšitelné, že většina kroužkovatelů pokračuje ve svých projektech i po uplynutí pětileté lhůty. Chtěl bych zmínit projekt J. Vaníka, který se na Bílinsku věnuje krutihlavům obecným nepřetržitě od roku 2009. Totéž platí i o projektech J. Stříteského, který sleduje populaci lejsků bělokrkých na Vyškovsku, nebo V. Volfa kontrolujícího vrabce domácí.

Úspěšnost projektu je závislá na dostatečném počtu odchycených jedinců za sezónu. Proto se výbor SS KS NM rozhodl zvýšit příspěvek pro projekty, které splňují kritérium nejméně 40–50 odchycených jedinců za rok. Příspěvek na kroužky nově činí 1000 Kč. U projektů kategorie „B“, kde počet jedinců v jednom projektu nedosahuje uvedené kritérium, ale zároveň součet všech odchycených jedinců ze všech projektů daného druhu přesahuje 50 jedinců, zůstává částka ve výši 300 Kč. Projekty, které nesplňují ani jedno kritérium, budou podporovány příspěvkem 100 Kč na pořízení kroužků. Pokud se během několika let nezvýší počet jedinců nad minimální počet 50 jedinců, bude projekt po dohodě s kroužkovatelem ukončen. Zároveň další podmínkou pro získání příspěvku na kroužky bude včasné odevzdání dat, tedy zapsání všech odchycených jedinců v programu RINGS, a to do tří měsíců od okroužkování (viz text na str. 10). V roce 2022 splnilo

kritérium pro zařazení projektu do kategorie „A“ 34 projektů, ve skupině „B“ bylo zapojeno 22 projektů a ani jedno kritérium nesplňovalo sedm projektů.

Meziroční přežívání lze sledovat u téměř každého ptačího druhu, u nějž se kroužkovateli nebo skupině kroužkovatelů podaří odchytnout nejméně 40–50 dospělých jedinců daného druhu za sezónu na jedné určité lokalitě, případně na více lokalitách. Projekt RAS má dlouhodobý charakter a patří mezi prioritní programy kroužkovací stanice. Společně s nadcházejícím 15. ročníkem projektu RAS chystáme opět statistické vyhodnocení přežívání jednotlivých druhů a věřím, že tyto výsledky budou i velkou motivací pro další kroužkovatele, aby se zapojili se svým cílovým druhem do projektu. Zároveň děkuji všem, kteří svým každoročním kroužkovacím úsilím přispívají ke studiu mezeročního přežívání, a přeji jim spoustu sil do dalších ročníků.

Souhrn zkušeností z nočních odchytů letních slavíků

Pavel Kverek | pkverek@volny.cz

Od předešlého zhodnocení uběhlo již několik sezón (*Kroužkovatel* 25). Nové odchyty mnohé potvrdily, jiné doladily, přinesly i zkušenosti nové. Slavík obecný, stejně jako slavík tmavý, jsou druhy, u kterých je v centrální databázi kroužkovacích výsledků málo a nový způsob chytání může vysokými počty jedinců nedostatek konečně zmírnit. Rovněž o chování slavíků v létě během potulky nebo tahu lze takto posbírat řadu informací, to vše zásluhou používání hlasových přehrávek v posledních desetiletích.

Kdy začít chytat

Platí, že úvodní dva týdny prázdnin budeme v noci čekat zbytečně. Staří slavíci ještě pelichají, mladí se teprve osamostatňují bez většího pohybu rodištěm. Mimo hnízdní oblasti si na první úspěch dokonce počkáme až do posledních dnů července, kdy mladí ptáci konečně rozšíří potulku a četnými nočními přelety se dostanou i poměrně daleko od místa narození. V tom čase nastupuje i letně-podzimní migrace slavíků a pravděpodobnost úspěchu je nejvyšší (graf 1). Přelom července a srpna je i dobou, kdy se už může objevit průtažný slavík tmavý (graf 2). Pro letní noci je příznačná stálost počasí, což umožní chytat až do odeznění tahu po začátku září.

Volba místa

Vybíráme prostředí s přítomností stromů či keřů v okolí, kam budou noční ptáci

Obr. 1: Přístřešek pro zvukovou aparaturu

Foto: Pavel Kverek

přistávat. Kolem odchytové linie je však dobré mít keře jen do výšky sítě. S výkonným přehrávacím ani nezáleží, chytáme-li na kopci, nebo v dolíku, ptáky lze přilákat kamkoli. Aparaturu chráníme před vlhkem buď stříškou (obr. 1), nebo návleky z mikrotenu. Nadmořská výška není pro úspěch důležitá.

Výběr náčiní

Zvukovou aparaturu volíme co nejvýkonnější, zpěv je v noci potřeba vyslat opravdu

vysoko. Za zdroj poslouží autobaterie. Z přehrávek se osvědčily jednodruhové repertoáry vysílané z oddělených stanovišť. Mixy slavíků lze využít rovněž, pro mé záměry se však nehodí. Kontaktní druhové hlasy využijeme později k ranní dochytávce, v noci ne.

Sítě používáme v délkách 9–12 metrů, s oky 18–20 milimetrů. Trojdielné tyče jsou z duralu (upravené lyžařské hůlky), kotevní šňůra z vojenských maskovacích sítí. Pro snadnou manipulaci s osnovami slouží „kásátko“ (dětská lyžařská hůlka s upravenou

Obr. 2: Přepavní boxy

Foto: Pavel Kverek

Obr. 3: Táhnoucí slavík tmavý s ještě nedorostlými letkami (+1K)

Foto: Pavel Kverek

špičkou). Přepavní vaky používám vlastní výroby, důraz je kladen na co nejvyšší komfort pochytaných ptáků. Jde o kombinaci plátna a čeřínkové sítky v kovovém skeletu, s vyměnitelným (nasákovým) dnem (obr. 2). Noční slavíci ovšem příliš nekálí, peří tedy neouroužají. Vaky mají delší poutka pro možnost zavěšení na krk. Svítlna je čelová, s regulací výkonu.

Průběh odchyty

Začínáme hodinu před setměním. Každá síť je stavěna na vlastních tyčích. V noci síť nepodlézáme, nevidíme-li do spodní kapsy, mohli bychom ptáky zranit či vyklepat. Každá ze sítí je po straně kotvena jedinou šňůrou v podélné ose. Je tak velmi citlivou na náraz (vysvětleno později). Při podvečerním chytání spouštím přehrávku na omezený výkon (přirozený slavíčí zpěv) a vyčkám do setmění. Tento odchyt vystaví přehled o slavících, kteří by v místě mohli přetrvávat (místní ptáci již vzdálené zpěvy ignorují). Slavíci jsou aktivní za soumraku, po setmění již za hlasem nepřiletí a můžeme síť sesoukat. Zabráníme tím chytání netopýrů. Po skončení večerně-kontrolního odchyty uléhám do auta. V půlnoci

spouštím playbacky a definitivně roztahuji síť. První kontrola je ve 2:15, druhá ve 3:45 hodin. Třetí před rozbřeskem, kdy už zůstávám v ústraní některé z linií s vaky a čelovkou. Jakmile noc začne blednout, je před námi nejdůležitější část odchyty. Zmírňujeme hlasitost znovu na polovic a tak už zůstane. Předtím zpěv dosáhl do výšky okolo půldruhého kilometru. Pokud se ptáky nalákat podařilo, může se některý objevit v síti už během noční kontroly, u slavíků to ale časté nebývá. Za dobrých nocí se okolí plní jedinci i jiných druhů, které zaujala hlučná „nezvyklost“ dole při zemi. Těsně před rozedněním se začnou ozývat mlaskavým cvakáním slavíci, a kdo zná jejich projevy, může už přiřazovat k druhu. Let nočních slavíků je odlišný od denního chytání v hnízdní době. Teď přilétají lehce pátravým pohybem, na síť se často jen zavěsí, než by sklouzli pod linku. Kdybychom v místě nebyli a odchyt nesledovali, klasickými kontrolami bychom nacházeli obraz docela jiný, falešný. Zapomeňme rovněž na fotogenicky „rezavé“ síť, jež jsem v začátcích zmiňoval. Z přetížených linek totiž mnoho jedinců uteče. Zrazení ptáci se navíc vrací

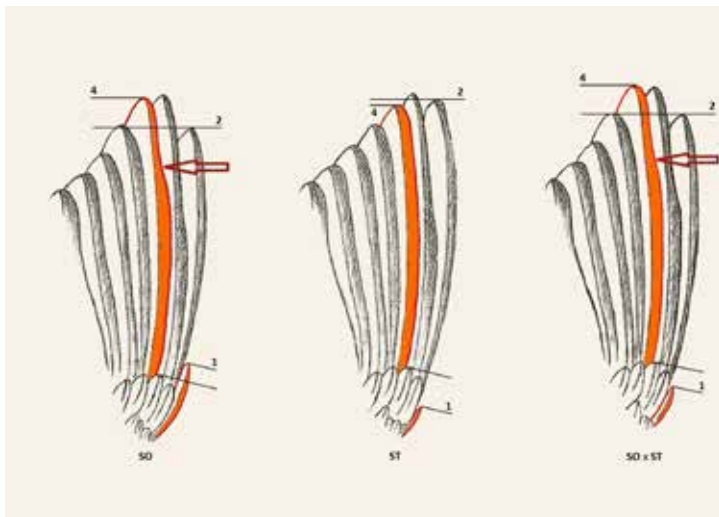
jen málo. Za mlhy kapsy oklepáváme, lan-ka dopínáme. I setřásané síť dokáží nachytat a pohyb obsluhy v místě slavíkům nevadí. Zbytečně nesvítíme – a už vůbec ne, jdeme-li pro ptáka v síti. Uteče, a s ním i mnohý sousední.

Přestože půdorys sestav není podstatný, vyplatí se nastavit boční přesah mimo zákryt křovin, nachytáme tam nejvíc. Síť, citlivé na náraz, oceníme v čase rozednívání, kdy už stojíme u linie připraveni ptáky odebrat. Každé pohnutí tyče totiž napoví, že se „něco děje“. S postupujícím rozedníváním už lze zařízení prohlížet dalekohledem. Zvláštní pozornost věnujeme spodnímu poli. První slavíci se chytají ve vyšších patrech. Pozor! Za odchytů na pláních je tomu po celý čas obráceně. Slavík je v pletivu často jen „položený“ na křídlech, během přistupování je třeba být hbitý. „Motýlí“ dosedání mají zatížené z pohybu nočním prostorem a směrem k nám jde o skutečně silný zážitek, zejména přilétají-li spontánně. Jakmile se plně rozední, zájem slavíků o playback opadá. Přesto se vyplatí odchty protáhnout déle s již vypnutou aparaturou. Objevit se mohou ne tolik motivované samičky či ptáci s případnou zkušeností.

Tab. 1: Znaky pro odlišení slavíka obecného, slavíka tmavého a jejich kříženců

	Slavík obecný	Slavík tmavý	Hybrid
1. RL	ve vztahu k RK delší, někdy rovná, případně kratší max. o 1 mm	výrazně kratší než RK, často štíhlá a ostrá*	kratší než RK min. o 2 mm a podobná tvarem spíše SO
2. RL	nedosahuje nikdy vrcholu křídla	delší než 4. RL, někdy s ní zároveň	
3. RL	nejčastější pero vrcholu křídla	tvorí vrchol křídla	letky vrcholu individuálně
4. RL	má zúžení vnějšího praporu a zářez na vnitřním praporu; někdy tvoří vrchol křídla nebo je s 3. RL zároveň	nemá ani zúžení vnějšího praporu, ani zářez na vnitřním	více či méně zřetelné zúžení vnějšího praporu, chybí zářez na vnitřním

(*platí pouze pro adulty)

Obr. 4: Určování slavíků podle křídel (SO – slavík obecný, ST – slavík tmavý, SO x ST – kříženec)

Obr. 5: Hybridní jedinec starší jednoho roku (+1K)

Foto: Pavel Kverek

Poznámka k rychlosti tahu

Výsledky kroužkování odkrývají odlišnou migrační strategii slavíků na prvním tahu oproti víceletým. Ještě názorněji zjištění vychází u slavíka tmavého. Mladí ptáci postupují pomalu, s většími či menšími zastávkami na příhodných místech (například na bezinkovištích). Staří do první zastávky (většinou až ve Středomoří) táhnou velmi rychle, což je známo z pokusů s geolokátory v zahraničí. Ovšem i my se o tomto zjištění můžeme snadno přesvědčit. Daří se totiž zachytit adulty s ještě nedorostlými letkami (obr. 3). Uvážíme-li přírůstek 4,2 mm/den a skutečnost, že se slavík nevydá na cestu s výrazně „děravými“ křídly, vylétěl takový z hnízdiště severně od nás v předešlém dni.

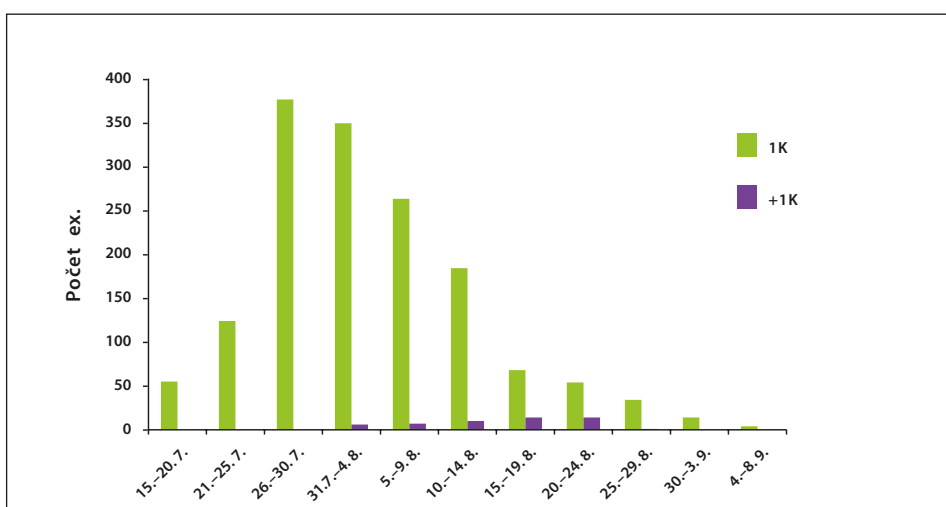
Určování

K dříve napsanému článku (*Kroužkovatel* 29) přikládám nákres (obr. 4, tab. 1). V otázce pohlaví u adultů si můžeme vypomoci rozměry křídel a ocasu (měřen shora průhledným pravítkem, ocasní pera ohnuta kolmo ke hřbetu). Až na výjimky u samců obou druhů naměříme víc. Samice slavíka obecného jen vzácně přesáhnou délkou křídla 86 mm, u ocasu 70 mm. Samice slavíka tmavého u křídla nedosahují až na výjimky 90 mm, u ocasu 86 mm. Rovněž prapory RP samců jsou širší, rozpoznání tohoto znaku však vyžaduje zkušenost.

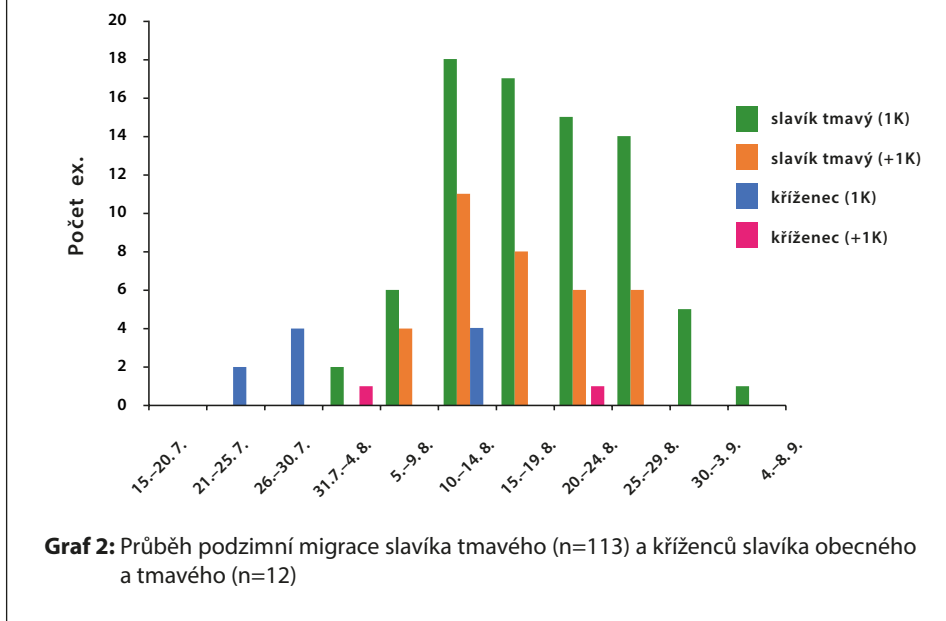
Důležité je také vědět, že v novém peří slavíci působí o mnoho tmavěji, než je známe z jarních odchytů a vybledlého peří.

U hybridů neumíme v terénu rozpoznat stupeň křížení, přímí kříženci (F1) mívají 1. RL výrazněji kratší oproti RK než ptáci se zpětného křížení (F2+). Všichni determinovaní jedinci F1 však měli delší křídlo ± 90 mm a nápadně temnější hrdlo i hrud.

Při určování věku bylo stovkami následných kontrol ověřeno, že první kompletní

Graf 1: Průběh podzimní migrace slavíka obecného na základě 1577 odchycených jedinců

Graf 2: Průběh podzimní migrace slavíka tmavého (n=113) a kříženců slavíka obecného a tmavého (n=12)

pelichání ve většině případů výrazně změnil délky velkých per (letek, ocasu) a změnil se i vztah 1. RL ke krovkám. Zatímco velká pera jsou již pak definitivně prodloužena (o 1 až 4 mm), zakrnělá letka se oproti tomu zkrátila.

Že se změna týká v určitém poměru i drobného peří, můžeme vidět často i v „rozhraní“ pelichání na krovkách. Jde tedy o zásadní poznatek, který prakticky vylučuje nakládání s rozměry šatu ptáků v prvním velkém peří.

Chytání u rybníka Sýkorník – v blízkosti pekla i ráje pro přírodu

Gabriela Dobruská | dobruska@birdlife.cz

Lucie Fuchsová

Pohled na pastviny zalité vycházejícím sluncem, které navazují na rákosiny rybníka Sýkorníku u Mníšku pod Brdy, s pasoucími se koňmi v ranní mlze za doprovodu zpěvu ptáků – to je okamžik, na který se znovu a znovu i po čtyřech letech těšíme. Ale není vše tak krásné, jak by se na první pohled mohlo zdát, když se projdete po loukách na severním břehu rybníka. Zdejší krajina zakusila velkou ekologickou zátěž a dodnes se z ní nevzpamatovala.

Když byl v roce 1955 zahájen provoz Železnorudných dolů a hrudkoven, byla to pro Mníšek mimořádná událost. Již po jedenácti letech však byla těžba železné rudy pro nerentabilitu zastavena a vzápětí skončil i provoz hrudkovací pece. Vybudovaný areál nadále sloužil ke zpracování kovů v podniku Kovohutě Mníšek, který produkoval hliníkové slitiny s vanadem a niklem. Výroba byla přerušena až v roce 2014. Tisíce tun toxického odpadu byly po léta vyváženy na haldy, které přímo sousedí s tzv. Bažantnicí, přibližně 250 metrů širokým pásem lesa mezi haldami a hladinou rybníka (obr. 1).

Obr. 1: Okolí rybníka Sýkorník: (1) Odkaliště a jímky bývalých Hrudkoven a Kovohutí, (2) Haldy (odpad z hliníkových stěrů a dalších provozů), (3) Bažantnice, (4) a (5) odchyťová stanoviště, (6) rybník Sýkorník

Teprve v roce 2014 se podařilo prosadit sanaci prostoru a došlo k odtěžení více než 23 tisíc tun odpadu a 272 tun odpadních vod, které po léta prosakovaly do rybníku. Následně bylo na místo navezeno 13 000 m³ materiálu. Na zakázku města Mníšek zde probíhají pravidelné rozборы vzorků z drenážních vrtů, které jsou v prostoru Bažantnice. Tichou vzpomínkou na pekelné období jsou stále mrtvé stromy (s oblibou vyhledávané hrdličkami divokými, kukačkami či krutihlavem) a podmáčená místa, kde nic neroste. A abychom nezapomněly na časy minulé, čas od času se směrem k nejseverněji umístěné síti výrazně zvětšuje koncentrace amoniaku ve vzduchu.

Je proto až nepochopitelné, že vedle tohoto pekla se uchovaly rozsáhlé střídavě vlhké bezkolencové louky s vysokou druhovou bohatostí, včetně výskytu silně ohrožených druhů rostlin. Roste zde kosatec sibiřský, upolín nejvyšší, prstnatec májový, žluťucha lesklá či krvavec toten, na který je vázaná silná populace modráčka bahenního. Louky byly po dlouhá léta koseny nebo využívány pro pasení dobytka. Do roku 1989 probíhaly seče traktorem, v roce 1997 se péče o lokalitu ujali dobrovolníci ZO ČSOP Zvoneček z Vraného nad Vltavou. Bohužel, v roce 2009 se s novým majitelem (Zemědělskou společností Dobříš) nepodařilo dohodnout na pokračování managementu.

S cílem upozornit na výjimečnost lokality zde v roce 2012 proběhlo první Vítání ptačího zpěvu. Již od rána přišlo a my přemýšleli, jestli vůbec má smysl jezdit, že v takovém počasí přece nikdo přijít nemůže. Nakonec nám to nedalo a vyrazili jsme. Na hrázi čekal pán s asi pětiletým klučinou. Odchyty jsme dělat nemohli, účastníci moc ptáků neviděli, ale kukačka nám kukala na suchém stromě. Pro příští roky bylo rozhodnuto. O rok později přišlo již přes 20 lidí včetně majitelů některých pozemků a Vítání pokračuje dosud.

V roce 2014 byl založen pozemkový spolek Zvoneček, a část luk se tak po několika letech opět dočkala seče, aby se zde zachovaly vzácné druhy. Cesta k sítím vzrostlou loukou je ale dnes už minulostí. Od roku 2018 probíhá na celém území pastva koní, nejcennější části se pasou až od června či července. Nicméně pastva je zejména v suchých letech příliš intenzivní, ubývá žluťucha, přibývá hvozdík lesní. Z ptáků vymizel bramborníček hnědý, kterého jsme při prvních Vítáních pravidelně pozorovali. Bohužel dopad přechodu z kosených luk na pastviny na místní avifaunu se už zdokumentovat nepodaří, zůstane pouze při subjektivních pocitech.

Odchyty u rybníka Sýkorník

Po zkušebních odchytech v roce 2018 se nám od roku 2019 daří realizovat pravidelné odchyty. Od roku 2021 stavíme 114 m sítí na pěti odchyťových stanovištích (obr. 2). Odchyty probíhají jednou měsíčně od dubna do října na všech pěti stanovištích bez přehrávání hlasů, k tomu se od července do září přidávají noční odchyty vlaštovek. Ty probíhají na stanovištích v rákosině s přehrávkou mixu hlasů vlaštovky, jiříčky a břehule. Na místě pak nocujeme a navazujeme

Tab. 1 Přehled nejčastěji chytaných druhů v letech 2019–2022. Vlaštovky jsou uvedeny zvlášť z důvodu odlišné metodiky odchyťů.

	2019			2020			2021			2022		
	1K	+1K	Celkem	1K	+1K	Celkem	1K	+1K	Celkem	1K	+1K	Celkem
rákosník obecný	12	4	16	16	26	42	53	26	79	75	25	100
sýkora modřinka	26	8	34	43	8	51	29	2	31	63	3	66
pěnice černohlavá	15	9	24	55	19	74	32	10	42	33	16	49
budníček menší	0	6	6	19	4	23	16	5	21	24	11	35

ranním odchycem na všech stanovištích. Odchyty provádí ve většině případů trojice kroužkovatelek, s občasnými pomocníky.

V období 2018–2022 bylo odchyceno celkem 2047 jedinců 51 druhů (nejčastěji chytané druhy viz tab. 1, 2). Podařilo se nám např. odchytit většinu našich druhů pěnic mimo pěnici vlašskou. Pěnice pokřovní a hnědokřídlé však nejsou příliš početné, ročně se odchytí jen několik jedinců. Mezi další běžně chytané druhy patřili v letech 2019–2022 rákosník zpěvný – 77 ex., rákosník proužkovaný – 24 ex., sýkora koňadra – 82 ex., kos černý – 40 ex. a drozd zpěvný – 19 jedinců.

Po čtyřech letech působení na lokalitě se již pravidelně setkáváme se zpětnými odchyci, zatím jsme se zastavili na čísle 263. Nejvyšší zastoupení má sýkora modřinka – 84, rákosník obecný – 35, vlaštotvka obecná – 33, pěnice černohlavá – 29, rákosník zpěvný a sýkora koňadra po 17 zpětných hlášeníh.

Nejstarší zpětný odchyt patří pěnici černohlavé, kroužkované 14. 9. 2017 J. Vaníkem v Rádiši u Bíliny (F, 1K) a kontrolované na Sýkorníku 31. 8. 2022. Jediné zahraniční zpětné hlášení pochází od rákosníka obecného chyceného v září 2020 na Sýkorníku a kontrolovaného ve Francii (Côte-d'Or) v srpnu následujícího roku. Kuriozní je zpětný odchyt dvou jedinců kroužkovaných ve stejný den 16. 7. 2019 na Sýkorníku. Kontrolování byli tamtéž opět ve stejný den 30. 6. o tři roky později. V obou případech šlo o dospělé jedince – samce pěnice černohlavé a samici rákosníka zpěvného. Z dalších zajímavých odchytů můžeme uvést pět strakapoudů velkých v 18 m síti (dospělý pár a 3 mláďata), hrdličku divokou a dva zpětné odchyci sojky obecné.

Samostatnou kapitolou jsou odchyci vlaštovek. Naše odchyci dobře zapadají do projektu sledování nocovišť vlaštovek obecných v Praze a okolí (*Kroužkovatel* 19). Zpětné odchyci prokázaly, že Sýkorník slouží jako nocoviště především vlaštovkám z blízkého okolí do vzdálenosti 20 km (Mokrovraty, Příbram, Cholutice a Přední Kopanina). Výjimečný je odchyt z roku 2022 pocházející od vlaštovky (1K) kroužkované v centru Prahy na Malé straně.

Tab. 2: Přehled počtů okroužkovaných vlaštovek

rok	1K	+1K	celkem	Z toho zpětné odchyci
2019	65	4	69	1
2020	225	38	263	6
2021	115	45	160	12
2022	420	50	470	10
Celkem	825	137	962	29

Z dalších zajímavých druhů se na lokalitě pravidelně od dubna až do konce července vyskytují:

Moták pochop – pozorován pravidelně v počtu 2–4 jedinců. V roce 2021 se podařilo dohledat hnízdo se čtyřmi mláďaty, hnízdo bylo předováno.

Čejka chocholatá – nejvíce jsme pozorovaly šest jedinců na přechodu polí a pastvin v severovýchodní části lokality. Jelikož čejky nejsou hlavním cílem našeho pobytu, až v roce 2022 se podařilo prokázat hnízdění – pozorovaly jsme 2–3 mláďata, v pozdějším termínu již pouze jedno vzletné mládě. Zdržují se v blízkosti terénní deprese, kde se na jaře a v příznivých letních dnech drží voda (dříve zde byl odtok do rybníka, který pomalu zarůstá). Zaznamenaly jsme zde i dva páry kulíka říčního, písíka obecného a několik jedinců konipasů bílých.

Obř. 2: Rozmístění odchytových stanovišť od roku 2021 (umístění některých sítí z předchozích let nám rozmluvili koně)

Ťuhák obecný na lokalitě v roce 2022 úspěšně vyvedl dvě mláďata. Hrdlička divoká se zde vyskytuje pravidelně, pozorovaly jsme minimálně dva tokající samce v místech Bažantnice a křovin u rybníků, v roce 2022 se podařilo jednoho samce odchytit.

V loňském roce jsme během Vítání měly štěstí i na raritu – přelet rybáka velkozobého.

V dalších sezónách předpokládáme stejné kroužkovatelské úsilí, letos jsme již první odchyci absolvovaly a byly jsme příjemně překvapeny hned několika místními navrátilci.

Evropský migrační atlas

V minulém roce spatřil světlo světa evropský migrační atlas *The Eurasian African Bird Migration Atlas*, který shrnuje kroužkovací výsledky kroužkovacích centrál sdružených v organizaci EURING. Symbolicky se tak po dvaceti letech uzavírá cyklus, který začal vydáním migračního atlasu Británie a Irsko (Wernham a kol. 2002). Tato výborná kniha inspirovala řadu dalších evropských kroužkovacích centrál, když v následujících letech došlo k vydání více než deseti národních migračních atlasů. Jejich existence pak byla impulsem k tomu, aby byly zahájeny přípravy celoevropského migračního atlasu, které začaly v září 2018.

V prvé řadě je nutno zmínit, že se nejedná o knihu, ale všechny výsledky lze nalézt na webové stránce <https://migrationatlas.org>. Zde naleznete interaktivní mapy pro 300 druhů ptáků, které vycházejí hlavně z kroužkovacích dat uložených v EURING databance a kterých je více než 24 miliónů. Navíc lze v mapách zobrazit i data získaná pomocí moderních metod (geolokátorů, satelitního sledování apod.), která jsou uložena v databance Movebank, a majitelé dat souhlasili s jejich použitím. Celý atlas je zaměřen na prezentování migračních strategií jednotlivých druhů v rámci evropsko-afrického migračního systému. V mapách jsou tak zobrazeny pouze nálezy, které jsou nejméně 50 km od místa kroužkování. V interaktivních mapách nelze volit jednotlivé státy, ale regiony, které sdružují více států (mapa 2). Rovněž nelze rozkliknout jednotlivé nálezy s detailnějšími informacemi. Přesto si lze s mapami „vyhrát“ více než dost. Online mapy poskytují možnost volby věkové kategorie, pohlaví či okolností nálezu. Pro každý region lze znázornit nálezová data podle měsíců či spustit animaci sezónních pohybů v desetidenních intervalech. Mapová část je doplněna o statistiky v podobě grafů a tabulek, které shrnují okolnosti nálezů, rozložení nálezů podle vzdáleností nebo rozložení dat v regionech. Každý druh doprovází i krátký shrnující text.

Mapa 1: Prezence všech zpětných nálezů u vlaštovky obecné

Textová část atlasu je soustředěna v oddíle Research a obsahuje čtyři kapitoly: Historické změny v migračním chování,

Regiony

■ Severozápadní	■ Východní
■ Západní	■ Jihozápadní
■ Centrální	■ Jižní-centrální
■ Severní	■ Jihovýchodní

Mapa 2: Vyznačené regiony, do nichž bylo rozděleno území Evropy

Lov ptáků, Migrační období lovných druhů a Konektivita v rámci evropsko-afričského migračního systému. Kapitoly obsahují detailní analýzy kroužkovacích dat a lze je stáhnout v podobě pdf.

Za vznikem atlasu stojí široký mezinárodní tým, který kroužkovací data několik let finalizoval. Hlavními organizátory prací byli zejména prezident EURINGu Stephen Baillie, bývalý předseda EURINGu Wolfgang Fiedler, bývalý prezident EURINGu Franz Bairlein, dlouholetý činovník EURINGu a vedoucí italské kroužkovací centrály Fernando Spina a dánský odborník na migraci ptáků Kasper Thorup. Pro kroužkovací centrály to byla řada měsíců věnovaná kontrole dat, jejich ověřování, doplňování a opravování v národních databázích a v následných exportech dat. Základy díla ale samozřejmě položili samotní kroužkovatelé, bez jejichž práce v terénu a následného přepisu dat by nebylo co zpracovávat a evropský migrační atlas by nikdy nevnikl. Všem patří velký dík!

Zadávání kroužkovacích dat

Jaroslav Cepák

Kroužkování je u nás, stejně jako ve většině ostatních evropských zemí, plně v režii dobrovolníků, kteří se mu věnují jako svému koníčku. Důležitým předpokladem je nejen láska k ptákům a přírodě, ale především velké penzum znalostí týkající se determinace a manipulace s odchycenými jedinci. Podle platné legislativy všechny volně žijící druhy ptáků u nás požívají zákonné ochrany a jejich odchyt je podle § 5a zákona 114/1992 Sb. zakázán. Odchylný postup („výjimku“) z tohoto ustanovení mohou, podle § 5b, orgány ochrany přírody udělit mj. v případě odchytu za účelem výzkumu. A právě tuto možnost využívá vyhláška 152/2006 Sb. Spolupracovníci Kroužkovací stanice Národního muzea (jakožto vědecké instituce) mohou za určitých podmínek a určeným způsobem provádět odchyt volně žijících ptáků, manipulovat s nimi a značit je. Tohoto privilegia, které vůbec není samozřejmostí, bychom si měli vážit a podle toho s ním i nakládat.

Co dělá z kroužkování „vědeckou činnost“?

Při diskusích v rámci kroužkovací komunity se stále občas setkáváme s trochu přezíravým pohledem na problematiku vědecké stránky kroužkování. Argumentace „tradicionalistů“ zní, že kroužkování ptáků je přece koníčkem, kroužkujeme pro zábavu a vědecká činnost je tedy tak trochu navíc. To ale samozřejmě není pravda – právní předpisy nám umožňují odchytávat a kroužkovat ptáky pouze za vědeckým účelem a řada prací zpracovávajících kroužkovací data dokládá, že tato data jsou skutečně vědecky využitelná a přínosná. Pokud tedy tuto činnost provádíme a využíváme výjimku k odchytu volně žijících ptáků, měli bychom se snažit od odchycených jedinců získat maximum informací. Jedná se nejen o správné určení pohlaví a stáří, ale i o biometrické údaje, určení tučnosti, stavu opeření, stupně hnízdní nažiny u samic, stáří mláďat v případě kroužkování pulli a podobně.

Proč zadávat kroužkovací data včas?

Kroužkování pochopitelně prezentuje naši činnost i navenek a jednou z vizitek je i správné a včasné zadávání kroužkovacích dat do evidence. Bez toho naše konání postrádá smysl. Uložením dat do evidence v podstatě dokončujeme „kroužkovací proces“, který začíná odchycením jedince, jeho označením, determinací a určením biometrických a dalších údajů. Znovu je potřeba zdůraznit termíny „správné a včasné“. V minulosti bylo zvykem zadávat data až na konci, případně počátkem příštího kalendářního roku. V dnešní době zrychleného informačního toku je ale tato situace neudržitelná. Značné procento zpětných hlášení pochází od jedinců pozorovaných či nalezených birdwatchery nebo laickou veřejností, a pokud jim na jejich zprávu odpovíme po roce, nesou to značně nelibě. Kroužkování pak v jejich očích nejen ztrácí punc systematické a vědecké činnosti, ale vytrácí se i ochota poslat nám další případná hlášení. Díky on-line programu RINGS je možné zadávat data ihned po příchodu z terénu či v nejbližších dnech a řada kroužkovatelů tak také činí (pozn. k 15. 5. 2023 bylo v evidenci uloženo již téměř 40 tisíc okroužkovaných ptáků a 7,5 tisíce hlášení z letošního roku od více než 130 kroužkovatelů). Je to pochopitelně ideální i z hlediska případné chyby v terénním zápisu, kdy je událost ještě v čerstvé paměti a chybu lze napravit.

Na základě výše uvedených skutečností a po diskusích ve výboru Společnosti spolupracovníků KS NM jsme se rozhodli nově ustanovit povinnost zadávat kroužkovací data do programu RINGS nejpозději do 3 měsíců od okroužkování. Všem, kteří data včasné zadávají, velice děkujeme a věříme, že ostatní se k nim připojí!

Co by měl splňovat zájemce o kroužkování?

Jaroslav Cepák

Kroužkovatelé i veřejnost se na Kroužkovací stanici často obracují s dotazem, co musí člověk umět nebo splnit, aby se mohl stát kroužkovatelem. Ač je kroužkování pro většinu kroužkovatelů koníčkem, jedná se o vysoce

odbornou činnost vyžadující nemalé penzum znalostí a praktických dovedností. Stanovení konkrétních podmínek a kritérií nutných pro udělení kroužkovací licence je tak značně problematické.

Těžko definovatelná je především praktická stránka kroužkování. Manipulaci s odchycenými ptáky, držení a techniku kroužkování někdo zvládne poměrně rychle, někdo potřebuje průpravu delší. Přípravné období každého adepta kroužkovací licence by tak mělo zahrnovat kroužkování se zkušeným kroužkovatelem a účast na větších kroužkovacích akcích. Během této doby by si adept měl osvojit bezpečnou manipulaci s ptáky během vyplétání ze sítě a samotného kroužkování. Vyžadována je dobrá znalost determinace druhů, pohlaví a věkových kategorií. Při determinaci věku je pak nezbytná znalost cyklů pelichání u jednotlivých druhů.

Vůbec nejzákladnějším bodem, od kterého by se měla snaha o získání kroužkovací licence odpíchnout, je ale odpověď na otázku, proč chci vůbec ptáky kroužkovat. Je potřeba alespoň rámcově vědět, jaké problematice se budu věnovat a co chci kroužkováním zjistit. Neméně důležité je uvědomit si i časovou náročnost samotného kroužkování tak, aby po počátečním nadšení aktivita neskončila

u jednoho víkendového odpoledne v roce. Konkrétní zaměření pochopitelně může vykrystalizovat až během přijímacího či přípravného období.

Náplní kroužkovacího kurzu, který je adept povinen absolvovat, je kromě písemného testu již pouze utřídění a rozšíření předem získaných znalostí a dovedností. V žádném případě se tedy nejedná o kurz pro začátečníky (ostatně za čtyři dny trvání kurzu by ani nebylo možné se něco naučit „od základu“). Začínající kroužkovatelé často jako jednu z náplní činnosti uvádějí ukázky kroužkování pro veřejnost. Na tomto místě je nutné upozornit, že ukázky, konané většinou v rámci vycházek za ptáky, jako jsou Vítání ptačího zpěvu nebo Festivalu ptactva, vyžadují velkou zkušenost, pedagogické nadání, dokonalé zvládnutí manipulace s ptáky a součinnost více kroužkovatelů. Jsou tedy až jakousi nadstavbou, ke které by se mělo dospět postupně, a rozhodně nejsou jednou z hlavních náplní činnosti kroužkovatele.

Pokud tedy připravujete adepta pro kroužkování, berte prosím na zřetel výše uvedené informace. V případě jakýchkoli dotazů se obračtejte přímo na Kroužkovací stanici.

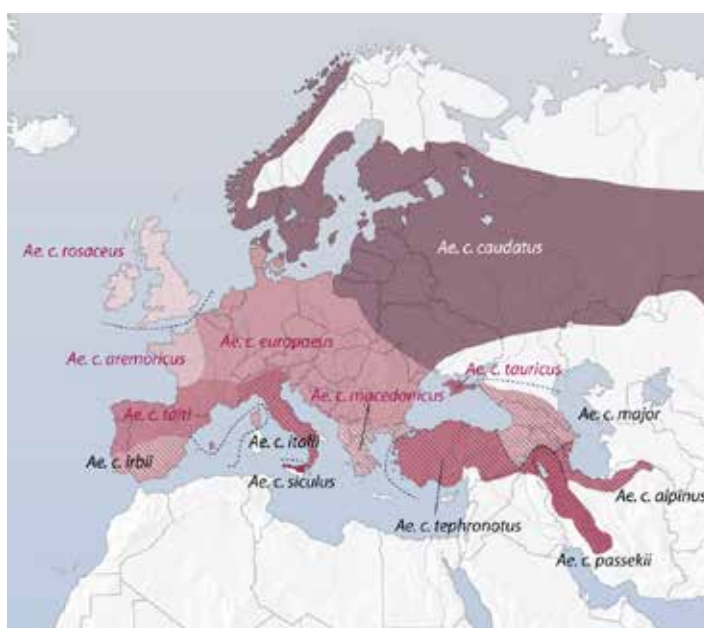
Monitoring variability zbarvení hlavy mlynaříků dlouhoocasých

Zbyněk Janoška | zbynek.janoska@gmail.com
Petr Klvaňa

Mlynařík dlouhoocasý se vyznačuje velkou zeměpisnou proměnlivostí. V rámci areálu lze rozlišit až 19 poddruhů, z nichž většina byla popsána z území Evropy (mapa 1). Vysokému počtu poddruhů nahrává rozsáhlý hnízdní areál a rovněž nízká tendence k migraci (Spina a kol. 2022). Střední Evropu obývá poddruh *A. c. europaeus*, který byl popsán z okolí Basileje ve Švýcarsku (Hermann 1804). Na svém areálu vykazuje značnou variabilitu ve zbarvení opeření hlavy – od typického poměrně rozsáhlého černého proužku až po téměř bílou hlavu. Na severu a východě *A. c. europaeus* sousedí s poddruhem *A. c. caudatus* (Linnaeus, 1758), který se vyznačuje čistě bílou hlavou. Na styku areálů (v Dánsku a Polsku) se oba podruhy často kříží. Téměř bílá forma *A. c. europaeus* bývá poměrně často zaměňována za zástupce *A. c. caudatus*, nicméně revize dobře zdokumentovaných případů ze západní Evropy ukazují, že se většinou jedná o světle zbarvené *A. c. europaeus* (Jansen a Nap 2008).

Z našeho území je doložena celá řada variant zbarvení poddruhu *A. c. europaeus*, zatím však nebyl úspěšný žádný pokus, jak tuto variabilitu systematicky sledovat a popsat. Jednou z mála prací, která se na našem území věnovala popisu barevných variant mlynaříků, je práce Klápšthého a Klápšthové (2007). Autoři uvádějí, že 52 % mlynaříků odchycených v oblasti severních Čech mělo světlou hlavu, 15 % tmavou hlavu a 33 % přechodný typ (n=313). Mimo to, že bílou variantu autoři mylně pokládají za poddruh *A. c. caudatus* bohužel chybí vymezení sledovaných barevných kategorií. Právě popis zastoupení jednotlivých stanovených barevných variant (masek) je hlavním cílem kroužkovacího projektu Mlynařík. Zastoupení barevných variant by mohlo také něco napovědět o příčinách jejich vzniku. Zatím je totiž vznik barevných variant nejasný. Jednou z možností, jak by situace v Česku mohla vypadat, je postupný ubytěk světlých variant hlavy se zvětšující se vzdáleností od hybridní zóny poddruhů *caudatus* a *europaeus*. V takovém případě

bychom očekávali, že světlejší forma zbarvení *A. c. europaeus* by v hnízdním období byla častější na východě a severovýchodě Česka, zatímco v západních Čechách by měla být vzácnější. Podobnou situaci lze očekávat i v mimohnízdním období, kdy se k nám šíří kříženci ze severu či východu Evropy. Výskyt jedinců poddruhu *A. c. caudatus* bude na našem území poměrně vzácný, vzhledem ke vzdálenosti jeho areálu a nízké mobilitě mlynaříků. Tomu by odpovídal i nízký počet ptáků z areálu

Mapa 1: Rozlišované poddruhy mlynaříka dlouhoocasého na území Evropy; zdroj: Donkey Shot (CC A-SA 3.0)

A. c. caudatus zastižených na našem území. Za celé období se podařilo získat pouze dva nálezy mlynaříků z této oblasti. V prvním případě šlo o nález mlynaříka kroužkovaného koncem září 2000 na Kurské kose, který po 25 dnech narazil do skla u Klatov. V druhém případě šlo o mlynaříka kroužkovaného v říjnu 2018 v Estonsku a kontrolovaného na Karvinsku v prosinci 2018. V obou případech je vysoce pravděpodobné, že se jednalo o zástupce *A. c. caudatus*. Ostatní zpětná hlášení v databázi KS jsou do 120 km od místa kroužkování.

Výsledky a diskuse

Díky práci 62 kroužkovatelů se podařilo získat v letech 2017 až 2022 celkem 2095 záznamů o typu masky mlynaříků. Nutno však podotknout, že z tohoto období máme celkem 7467 odchytů mlynaříků, tudíž prostor pro navýšení záznamů jistě existuje. Pro další analýzu jsme za hnízdní populaci považovali jedince z období březen až srpen, kteří tvořili pouze 17 % celkového počtu záznamů. Na našem území byli odchyceni mlynaříci všech pěti sledovaných barevných variant. U hnízdní populace bylo vyšší zastoupení tmavších variant 4 a 5 (40 %) než u ptáků odchycených od září do února (29 %). Rozdíl byl také v zastoupení nejsvětlejších mlynaříků, kteří v hnízdní populaci tvořili 12 %, v mimohnízdni pak 24 % všech jedinců (graf 1).

V rámci hnízdní populace nebyly zjištěny rozdíly ve zbarvení v závislosti na zeměpisné šířce nebo délce. U ptáků odchycených mimo hnízdní sezónu však byl patrný statisticky průkazný trend zesvětlování masky směrem na sever a na východ (F-test, $p < 0.01$). Naše výsledky tedy podporují předpoklad, že mlynaříci se světlejším zbarvením budou více zastoupeni na území, které je nejbližší areálu *A. c. caudatus*. Rozdíl zastoupení světlejších variant mezi hnízdním a mimohnízdním obdobím by mohl naznačovat, že vyšší zastoupení světlých variant je způsobeno migrací ptáků z východnějších oblastí. Fakt, že na východním okraji areálu *A. c. europaeus* je vysoké zastoupení světlých variant zbarvení, podporují i výsledky odchytů v Drienovci na východním Slovensku (box).

Mlynaříci na stacionáři Drienovec

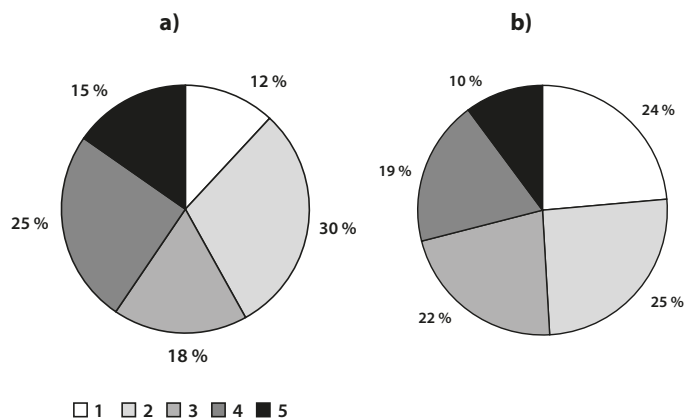
Na kroužkovacím stacionáři v Drienovci (okres Košice-okolie) bylo v letech 2019–2022 zaznamenáno zbarvení hlavy u 253 odchycených mlynaříků dlouhoocasých. Nejvíce jedinců (236 ex.) bylo odchyceno v říjnu, do hnízdního období spadl odchyt pouhých čtyř mlynaříků. Celkem 73 % odchycených ptáků mělo nejsvětlejší typ masky. Ptáci odchycení na východním Slovensku v mimohnízdni době jsou tedy výrazně světlejší než ptáci odchycení ve stejné době v Česku.

Další otázkou, která zůstává zatím nezodpovězena, jsou dlouhodobé změny zastoupení jednotlivých barevných kategorií. To, že může během delšího období docházet k výrazným změnám, naznačují výsledky z celoročních odchytů ze severních Čech z let 1997–2006 (Klápště a Klápšťová 2007). Autoři popisují, že celkem 52 % všech odchycených mlynaříků spadalo do bílé kategorie. Vzhledem k tomu, že ptáci byli řazeni do poddruhu *A. c. caudatus*, se dá předpokládat, že odpovídali naší nejsvětlejší kategorii. Pokud by tomu tak opravdu bylo, je zastoupení varianty 1 v datech z let 1997–2006 více než dvojnásobné, než jaké ukazují naše výsledky pro mimohnízdni období.

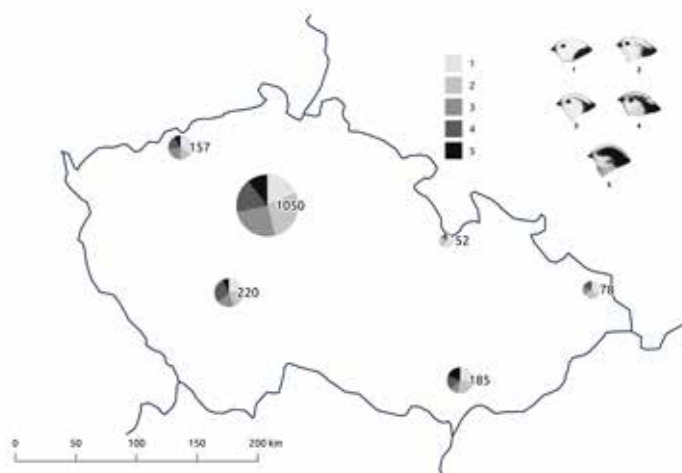
Velkou neznámou rovněž zůstává stálost zbarvení opeření, tedy zda stupeň tmavosti masky zůstává u jedince v průběhu jeho života stejný. U 231 jedinců máme opakované záznamy o typu masky z kontrolních odchytů. Jednalo se o ptáky odchycené jak v hnízdním, tak mimohnízdním období, medián doby mezi po sobě jdoucími odchty byl 124 dní, maximum 1380 dní. U většiny jedinců (73 %) byla zaznamenána stejná kategorie zbarvení, u 19 % došlo k posunu do světlejší kategorie a 8 % mlynaříků se přesunulo do tmavší barevné kategorie. Výsledek naznačuje, že průkazně častěji dochází k zesvětlení masky než k jejímu ztmavnutí (znaménkový test, $p = 0,002$). Změna barvy nebyla ovlivněna délkou intervalu mezi odchty.

Zajímavá je také situace u ptáků, kteří byli při kroužkování označeni jako 1K a podruhé odchyceni až po přepelichání do adultního šatu. Takových případů databáze eviduje pouze 12, z nich však hned u pěti došlo ke zvýšení světlosti masky mezi odchty.

Prezentované výsledky poprvé popisují zastoupení jednotlivých barevných variant *A. c. europaeus* na celém území Česka. Ukazuje se,

Graf 1: Procentuální zastoupení jednotlivých barevných variant mlynaříka dlouhoocasého (a) v hnízdním období (III.–VIII., $n=353$), (b) v mimohnízdním období (IX.–II., $n=1742$) na území Česka v letech 2017–2022

Mapa 2: Zastoupení barevných variant *A. c. europaeus* v mimohnízdním období na základě kroužkovacích dat. Data byla podle geografické blízkosti seskupena do šesti regionů a pro každý region byl vykreslen graf zastoupení barevných variant. Grafy jsou umístěny v centroidu vypočteném z polohy všech bodů v daném regionu.

že sběr jednotnou metodikou přináší výsledky a mohl by v budoucnu i popsat případné změny v zastoupení barevných kategorií mlynaříků. Do budoucna by však bylo potřeba získat více dat z hnízdního období. Za roky 2017–2022 byla barevná varianta vyplněna pouze u 17 % ptáků odchycených v hnízdní době.

Program Rings umožňuje u mlynaříků označit stupeň tmavosti opeření hlavy. Modul najdete na záložce „Projekty“. Monitoring typu masky u mlynaříků je snadný a rychlý – stačí během kroužkování ptáka vyfotit a při přepisu dat do kroužkovací databáze vybrat odpovídající typ masky podle přiloženého klíče. Klíč si lze také vytisknout a ptáky identifikovat ihned při kroužkování. Ideální je do programu vložit i fotografii ptáka, aby bylo možné porovnat, zda různí kroužkovatelé hodnotí zbarvení hlavy srovnatelně.

Literatura

- JANSEN J. J. F. J. a NAP W. 2008: Identification of White-headed Long-tailed Bushtit and occurrence in the Netherlands. *Dutch Birding* 30, 293–308.
- KLÁPŠTĚ J. a KLÁPŠŤOVÁ J. 2007: Poměr dvou ras u mlynaříků dlouhoocasých (*Aegithalos caudatus*) chycených pro kroužkování v severních Čechách. *Panurus* 16, 73–74.
- SPINA F., BAILLIE S. R., BAIRLEIN F., FIEDLER W. a THORUP K. (Eds.) 2022: The Eurasian African Bird Migration Atlas. EURING/CMS

Jak je to s koňadrami a novým programem Rings?

Karel Pithart | pith@volny.cz

Ve svém příspěvku, kterým volně navazuji na loňský článek Zdeňka Valeše o modřinkách, bych rád upozornil na potenciál nového programu Rings k zaznamenávání nepřepelichaných loketních krovek (LK) u sýkor koňader.

Protože pelichání ptáků sleduji po celou svou kroužkovatelskou dráhu, zaznamenávám do terénního notýsku počty nepřepelichaných LK takřikajíc odjakživa u všech kroužkovanců. Když nový program

Rings umožnil zadávat i tato data, využil jsem příležitosti a začal je k tomuto účelu využívat. Loňskou zimu mne zaujal nezvykle vysoký podíl sýkor koňader s nepřepelichanými LK. K vyhodnocení jsem použil data z posledních pěti sezón, protože jiná srovnatelná nejsou k dispozici. Pro ilustraci přikládám přehled z dvou různých projektů.

V případě Zátíší se jedná o klasický krmítkový projekt Elišky Kaňkové se čtrnáctidenním intervalem odchyťů, na němž vypomáhají další tři kroužkovatelé (M. Chmátal, O. Myška, K. Pithart). V mém případě se odchyt koňader převážně prolíná s cíleným chytáním strakapoudů velkých. Akce provádím sám, zčásti spolupracuji s laickými pomocníky, příležitostně s jinými kroužkovateli. V tabulce za Střední Čechy jsou použita data z různých krmítek s průběžnými odchytů za celé období. Oba přehledy ukazují podobné významné kolísání výskytu ptáků s nepřepelichanými LK z roku na rok, které se však v hodnotách mírně liší. Rozdíl jde nejspíše na vrub tomu, že v Zátíší se chytá ve čtrnáctidenním

Tab. 1: Počty odchycených mladých jedinců sýkory koňadry ve sledovaných obdobích

Zátíší (n=1007) kolektiv čtyř kroužkovatelů	2018 XI–XII	2019 I–III	2019 XI–XII	2020 I–III	2020 X–XII	2021 I–III	2021 X–XII	2022 I–III	2022 X–XII	2023 I–III
celkový počet	223	81	117	84	123	51	105	26	128	69
s juvenilními LK	0	0	4	5	1	2	3	3	4	3
v % za celou zimu	0		4,5		1,7		4,6		3,5	

Střední Čechy bez Zátíší (n=3102) Pithart	2018 XI–XII	2019 I–III	2019 XI–XII	2020 I–III	2020 X–XII	2021 I–III	2021 X–XII	2022 I–III	2022 X–XII	2023 I–III
celkový počet	550	39	750	34	314	110	515	90	508	192
s juvenilními LK	3	0	12	2	1	2	34	6	11	5
v % za celou zimu	0,5		1,8		0,7		6,6		2,3	

intervalu, kdežto já chytám častěji, i když na různých místech a v různých intervalech. Protože podíl ptáků s nepřepelichanými LK se významně liší podle pohlaví (samic je zhruba pětkrát více než samců) a větší část sýkor krmítkem jen protáhne, je pak otázkou náhody, jestli se při chytání v delším časovém intervalu zrovna trefíme do správné doby, kdy táhnou především mladé samice. Takovým faktorům se nejlépe předchází vysokým počtem odchycených jedinců. V našem případě co největším počtem kroužkovatelů, kteří zapisují! **A zde je pole, na němž se může uplatnit každý kroužkovatel. Stačí, když zapíše to, co automaticky vidí (když potřebuje určit stáří), aniž by se danému jevu osobně věnoval. Nestojí to nic víc, než zapsat dvě čísla při kroužkování v terénu a jedno kliknutí při přepisu dat do programu Rings.**

Co všechno taková data mohou přinést? Především informaci, jak to s ptáky na našem území je, protože ta stále chybí. Dále jestli dochází jen k výkyvům, nebo se jedná o trend v rozsahu pelichání. A nakonec nepřímou podporu při hledání příčin nějakého stavu. Obecně platí, že ptáci s menším rozsahem pelichání pocházejí z později načasovaných hnízdění. Takto lze poslední zvýšený podíl koňader s nepřepelichanými LK dát do souvislosti s extrémně chladným jarem 2021. I v roce 2019 byl květen velmi chladný, v důsledku čehož tehdy houfně hynuly dospělé vlaštovky, jiříčky i rorýsi.

Závěrem bych rád připomněl, že nový Rings tu není proto, aby nás zatěžoval, nýbrž představuje příležitost, kterou bychom neměli promarnit. Skýtá totiž obrovský potenciál pro využití dat v budoucnu. Stačí jen vyplnit to, co je možné.

Na obr. 1 je dobře patrné, že juvenilní LK jsou delší než nové krovky, přepelichané při prvním postjuvenilním pelichání. Rozdíl v délce LK, využitelný jako znak pro určení, zda jsou pera juvenilní, lze častěji použít jako pomocný u jiných druhů sýkor, např. u babky a parukářky.

U koňader se však vyskytuje jen výjimečně, zde je třeba přihlídnout k podobnosti/stejnosti zbarvení vnějších LK a RK (obr. 2).

Šipky na obr. 3 a 4 ukazují na zdánlivé rozhraní v řadě LK. Zbarvení vnějšího okraje vnějších praporů LK se u koňader skokově mění ze zelené na modrou a nelze ho použít k určení nepřepelichaných per. Pro určení, zda je LK juvenilní nebo již přepelichaná, je rozhodující základní zbarvení pera.

Poznámka KS: Je smutnou skutečností, že doplňující informace k odchycenému jedinci velká část kroužkovatelů ignoruje. U zmíněné sýkory koňadry okroužkovalo 250 kroužkovatelů v letech 2018–2022 celkem 52 000 koňader věkové kategorie 1K/2K v zimním období (X.–III.). Pouze 14 kroužkovatelů však do programu Rings uvedlo počty nepřepelichaných LK.

Obr. 1: 2 LK nepřepelichané – M 1K (7. 12. 2021)

Obr. 2: 1 LK nepřepelichaná – F 1K (29. 10. 2022)

Obr. 3: M +2K (26. 4. 2023)

Obr. 4: F 2K (26. 4. 2023)

Foto: 4x Karel Pithart

ODEČÍTACÍ KROUŽKY U REHKŮ DOMÁCÍCH

Filip Petřík | filepetrik@seznam.cz

Rehkům domácím, jakožto cílovému druhu, se věnuji od chvíle, kdy jsem dostal kroužkovací licenci a k dnešnímu dni jich mám okroužkováno přes 600. Hned v prvním roce jsem se pustil do systematičtějšího kroužkování rehků v Uherském Brodě, v městské části Těšov, v rámci projektu RAS.

Sledovaná oblast

Těšov leží v okrese Uherské Hradiště a jedná se o bývalou samostatnou obec s rozlohou 4,63 km². Z většiny stran je obehnan poli, loukami a lesy, čímž je oddělen od okolní zástavby. Jde o poměrně izolované území, na kterém každoročně obhazuje své teritorium asi 30 samců rehka domácího.

Teritorialita rehků

Byť se mi sem tam podařilo odchytit některé samce během chvíle, začátky nebyly vůbec jednoduché. Na úvod nutno říci, že rehci jsou silně teritoriální a nejdou se mi stalo, že jsem postavil síť nad zahradami mimo samcovo teritorium a na úspěšný odchyt čekal marně. Rehek na nahrávku sice reagoval, hlasitě si bránil své teritorium, ale za plot, kde jeho území končilo, se nevydal. Jen dával neviditelnému sokovi najevo, ať se za plot rozhodně nepouští. V tu chvíli zbývaly obvykle dvě varianty. Buď se pokusím domluvit s majitelem pozemku, jestli by bylo možné natáhnout síť u něj na zahradě, nebo zkusím odchyt z ulice.

Odchyty do sklopy

Odchyt rehků z ulice obvykle znamená odchyt do sklopy. I se sklopkou jsem se učil od nuly a zpočátku byly mé úspěchy

hodně nejisté. Někdy jsem zvolil dokonalé místo, kam rehek pravidelně sedává (obvykle tomu předcházelo zdlouhavé pozorování daného jedince a zjišťování jeho návyků) a rehek se chytil téměř okamžitě. Jindy jsem sklopku snad tisíckrát přesouval a stejně si rehek sedl vždy jinam, často pak opakovaně na místa, kde jsem sklopku měl při předchozích pokusech. Jako návnadu ve sklopce používám larvu potemníka moučného. Přestože většina rehků reaguje na mrskajícího se moučného červa velmi dobře a ve sklopce končí během chvíle, mnozí ptáci dlouhé minuty nedůvěřivě poskakují okolo a jiní se snaží červa sebrat za letu. Zpočátku se mi poměrně pravidelně stávalo, že i přes výraznou aktivitu červa ho samec ignoroval a neustále se snažil dohledat samce, jehož zpěv se linul z reproduktoru položeného vedle sklopy. Jelikož nejčastěji chytám konkrétní jedince, obvykle jsem poblíž sklopy a sleduji jejich reakce. Časem jsem proto začal používat reproduktor s dálkovým ovládním a ve chvíli, kdy se rehek ke sklopce přiblíží, reproduktor vypínám. Samec pak neupíná veškerou pozornost na zpěv či kontaktní hlasy z reproduktoru a dříve ho zaujme nastražený červ. To výrazně zvýšilo procento úspěšných odchytů. Spolupracující červ ale není samozřejmostí a mnohým se, hlavně během chladných rán, moc nechce hýbat. Zde se mi osvědčilo nabídnout rehkům předkrm v podobě menšího jedince, kterého nechám ležet těsně před sklopkou. Jakmile okusí malou larvu potemníka, toho velkého už si ujít nenechají, i kdyby je skloпка sebevíc odrazovala.

Odečítací kroužek výrazně usnadňuje přečtení kódu z jediné fotografie. Ultrazoomem (50x optický zoom) lze za dobrých světelných podmínek přečíst kód zhruba na 30 metrů. Foto: Filip Petřík

Samice s odečítacím kroužkem JF je věrná svému hnízdišti. Poslední tři roky hnízdí ve stejné zahradě, a to v páru se samcem s odečítacím kroužkem CP. Obvykle střídá dvě hnízda, která jsou od sebe vzdálena jen několik desítek metrů. Foto: Filip Petřík

Samec v prvním roce života v šatu *paradoxus* s nápadným rozhraním v oblasti loketních krovek Foto: Filip Petřík

Úskalí sklopek

Potíž nastává, když se jeden rehek stane svědkem odchyty druhého jedince do sklopy. Situace, že se u sklopy objeví dva samci, není obvyklá, naopak často se v blízkosti sklopy objeví kromě samce také samice, sbírající potravu. Nejednou se mi stalo, že byla samice rychlejší a ve sklopce skončila místo samce. Pokud je toho samec svědkem, pokusy o jeho odchyt do sklopy mohu rovnou vzdát. Ani s tříměsíčním odstupem se do ní samec neodvážil. Na sklopku reagoval úprkem a hlasitým varováním. U samců, kteří se sklopkou mají přímou zkušenost, jsem s ní opětovně neuspěl ani v následující hnízdní sezóně. Reakcí byl opět únik a varování.

Několikrát jsem byl svědkem situace, kdy rehek, v minulosti již chycený, od sklopy velmi důrazně odháněl nekroužkovaného jedince, kterého jsem se v tu chvíli snažil chytit.

Tipy pro odchyt rehků

Metody odchytů jsem postupně vylepšoval a dnes už používám několik osvědčených figlů. Pokud znám přibližnou hranici teritorií dvou samců, ideální je pokus o odchyt do sítě, postavené přímo na této hranici. Je pravděpodobné, že v síti skončí oba jedinci. Sklopy umísťuji na vyvýšená místa či pod bidýlka, na která rehci rádi

sedají a odkud vyhlížejí potravu. Dalším osvědčeným místem pro sklopku jsou zaparkované automobily, pod které rehci hlavně v otevřeném prostoru rádi zaletují.

RAS s rehky

Samčí populaci rehků domácích v Těšově se mi daří prokroužkovat téměř kompletně. Každoročně se ale objeví pár jedinců, na které jsem krátký. Nejčastěji proto, že je jejich teritorium velmi špatně dostupné, jejich reakce na nahrávku je slabá nebo se pravidelně v reakci na nahrávku pohybují po nejvyšších střeších a vrcholcích stromů.

- ★ **M+2K** již kroužkován
- **M+2K** bez kroužků
- **M2K** (*paradoxus*) bez kroužků
- **M2K** (*cairii*) bez kroužků
- **M+2K** nově kroužkován
- **M2K** (*paradoxus*) nově kroužkován
- **M2K** (*cairii*) nově kroužkován
- ? blíže neurčený jedinec

Rozmístění samců rehka domácího v rámci sledované oblasti v dubnu 2023

Barevné odečítací kroužky

Přestože se při odchycích rehků daří hledat nová a úspěšnější řešení, zpětné odchycy jsou často velmi komplikované a u některých samců kvůli špatně přístupným teritoriím téměř nemožné. Proto když se naskytla možnost značení rehků domácích barevnými odečítacími kroužky, bylo mi jasné, že efektivita zpětných hlášení může rapidně stoupnout.

Rehci domácí pravidelně zpívají z vyvýšených míst a mají dlouhé, velmi dobře viditelné nohy, takže je to ideální druh pro odečítací kroužky. Po konzultaci s Kroužkovací stanicí jsem zvolil oranžovou barvu kroužku a na ní černý kód, složený zatím pouze ze dvou písmen. Brzy začnu využívat také kombinace číslo + písmeno nebo písmeno + číslo.

Jedinec s kroužkem TZ69792 byl kontrolován na stejném místě v Brně. V prvním roce života byl v šatu *cairii*, po roce měl opeření převážně černé s výrazným bílým polem v křídle. Foto: Filip Petřík

Přepeřující samec rehka domácího s odečítacím kroužkem NT (SE59783) ve věku 2K (původně *cairii*) a detail jeho křídla z 19. 8., Těšov

Už během prvního roku RASu s odečítacími kroužky jsem měl několik zpětných hlášení zatím čerstvých kroužkovanců. V následujícím roce se podařilo mnohé jedince opět dohledat a u některých se v průběhu hnízdní sezóny nashromáždila celá řada zpětných hlášení, podrobně popisujících pohyby v rámci teritoria. Rehci domácí jsou silně teritoriální a svým teritoriím jsou věrní. Navrátilci zpívají i po několika letech ze svých oblíbených komínů a jiných vyvýšených míst. Několik zpětných hlášení vypovídá, že i samice se rády vrací do stejných teritorií a obsazují svá stará hnízda.

Stáří a šaty samců rehka domácího

Samce rehka domácího máme spojeného s uhlavě černým zbarvením a výraznými bílými poli v křídlech. Není ovšem tajemstvím, že samci v prvním roce života takto nevypadají. Drtivá většina z nich (asi 88 %) zůstává zbarvena šedě, v tzv. samičobarevném šatě, označovaném jako *cairii*. V této podobě setrvávají i v následujícím hnízdním období a do šatu dospělého samce přepeřují až v průběhu srpna či začátkem září. Další podobou rehčích samců v prvním roce života je šat *paradoxus*. Objevuje se v menší míře (asi 12 %) a tito jedinci už samce nápadně připomínají. V křídle je ovšem dobře patrné rozhraní v oblasti velkých krovek a chybí v něm

výrazné bílé pole. Občas dojde k přepeření některé z terciálních nebo loketních letek, náznak bílého pole se pak v křídle objevuje, ale i při složeném křídle je stále dosti nápadné rozhraní s juvenilními letkami, které mají hnědavý nádech.

Odečítací kroužky u zimujících jedinců

Výhodou odečítacích kroužků je nárůst zpětných hlášení, a to bez nutnosti opětovného odchycí ptáka. Proto jsem se rozhodl tímto způsobem značit také zimující rehky v Brně. Se značením jsem začal v zimě 2020/2021 a díky odečítacím kroužkům se nám s kolegy podařilo zjistit, že se mnozí na zimoviště v Brně vrací a někteří zde dokonce tráví i hnízdní období. Ale o nich podrobněji někdy příště...

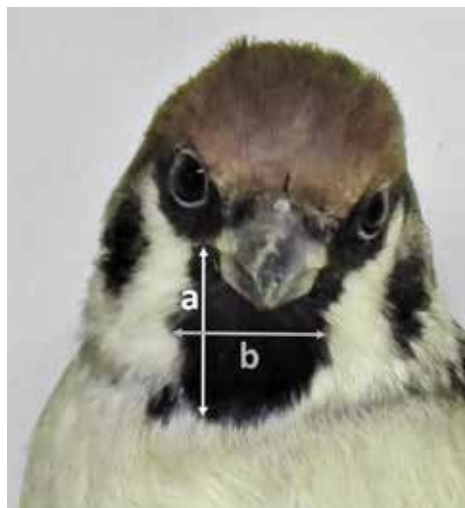
Tématu opožděného dospívání opeření (delayed plumage maturation) u rehka domácího a dalších ptačích druhů se podrobně věnoval Ondřej Kauzál v jednom z článků na svém webu www.ondrejkauzal.org.

Jak je to s určováním pohlaví u vrabce polního

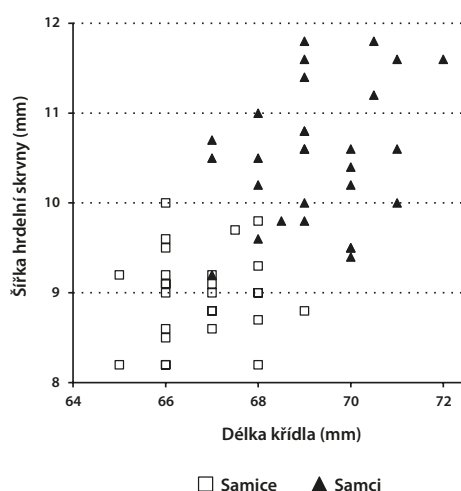
Petr Klvaňa | petr.klvana@nm.cz

Vrabec polní patří k početně kroužkovaným druhům, průměrně se za posledních pět let okroužkovalo 3740 jedinců ročně. Z let 2017–2022 máme v databázi celkem 3709 ptáků s určeným pohlavím. V tomto období již kroužkovatelé mohli zadávat v programu Rings metodu určení pohlaví, bohužel většina z nás tuto možnost nevyužívá. Metoda určení pohlaví zůstala nevyplněna u 62 % jedinců, u 17 % ex. využili kroužkovatelé k determinaci pohlaví přítomnost hnízdní nažiny, u 11 % tvar kloaky, u 7 % rozdíl v opeření, který však prakticky neexistuje, a u 3 % tělesné rozměry nebo sytost zbarvení.

Obr. 1: Ukázka měření hrdelní skvrny u vrabce polního: a) délka, b) šířka (González a kol. 2022)

Pro posouzení přesnosti určení pohlaví je od roku 2000 k dispozici celkem 345 zpětných hlášení, u nichž je určeno pohlaví jak při kroužkování, tak při kontrole. U jedinců okroužkovaných jako samice bylo v rámci vlastních kontrol (n=150) pohlaví určeno rozdílně u 6 % ZH, v rámci cizích kontrol (n=27) u 22 %. U jedinců označených za samce bylo rozdílně určeno pohlaví u 9 % vlastních ZH (n=139) a v rámci cizích kontrol (n=29) u 24 % ZH. Data potvrzují, že určení pohlaví u vrabce polního není jednoduché. O jasný znak se lze opřít pouze v hnízdní době, kdy lze samce určit podle kloaky, na čemž se shodne většina příruček (Hromádka a kol. 1992, Svensson 1992,

Graf 1: Distribuce délky křídla a šířky hrdelní skvrny u samic a samců vrabce polního u španělské populace (n=66); podle González a kol. 2022

Demongin 2016). Dobře vyvinutou hnízdní nažinu jako znak samice doporučují pouze Hromádka a kol. (1992). Co se týká odstínu barvy (lesku) peří některých tělesných partií, jde o znak těžko uchopitelný a často záleží na subjektivním posouzení. Mezi použitelné znaky je udávajících Hromádka a kol. (1992) a Demongin (2016). Měřitelný znak pro odlišení pohlaví u tohoto druhu tedy dosud chybí.

Na nalezení chybějícího kvantitativního znaku se nedávno zaměřili výzkumníci ve Španělsku (González a kol. 2022), kteří u 66 jedinců hnízdní populace změřili šest znaků: délku křídla, délku 3. RL, délku běháku, hmotnost a délku a šířku skvrny na hrdle (obr. 1). U změřených jedinců později ověřili pohlaví pomocí analýzy DNA. Výsledky odhalily, že s využitím pouhých dvou znaků byli výzkumníci schopni správně určit pohlaví u 95 % jedinců. Těmito znaky byla délka křídla a šířka hrdelní skvrny (graf 1). S použitím šuplery a pravítka lze tedy určit pohlaví u většiny jedinců. Je nasnadě, že naše populace bude mít hranici mezi pohlavími odlišnou než ta španělská. Proto bych chtěl kroužkovatele vyzvat, abychom se na tyto dva rozměry soustředili a změřili je především u jedinců, u nichž jsme si jistí pohlavím, tedy zejména v hnízdním období. K tomu je však nutné správně a pečlivě měřit – jak ukazuje graf 1, hranice mezi pohlavími není příliš široká.

Jak je to s délkou křídla u vrabce polního v naší databázi? V roce 2022 bylo okroužkováno nebo kontrolováno 3254 vzletných jedinců vrabce polního, křídlo bylo změřeno u 1329 jedinců (průměr 69,4 mm; 60–79 mm). Už samo rozpětí je výrazně větší, než udává např. Demongin (64) 67–74 (78) mm. Dá se tudíž předpokládat, že u malých rozměrů bude nějaký háček – rostoucí křídlo, pelichání, silný obrus apod. Bohužel opět většina kroužkovatelů u podezřelých rozměrů neuvádí stav vrcholu křídla. Problém bude i u velkých rozměrů – může jít o špatný zápis, záměna druhu při zápisu a zapsání biometricky většího druhu apod. Podíváme-li se na opakovaná měření, má se situace následovně: v letech 2000–2022 jsme získali 2413 ZH. Jedinců, kteří mají křídlo změřeno při kroužkování i odchytu je 369. Do vzorku jsem nezahrnul vrabce z období od června do září, jelikož se zde nacházela řada nestandardních výsledků. Délka křídla se v rámci vlastních kontrolních odchytů lišila v průměru o 1 mm (rozsah 0–8 mm n=144). U kontrolních odchytů, kde se kroužkovatel a nálezce lišili, byla průměrná chyba měření 2 mm (rozsah 0–4 mm, n=24). Co nám to vše říká? Vzorek není velký, byť jde o data za více než 20 let a přesnost zápisu a měření by jistě mohla být lepší. Chtěl bych na vás tudíž apelovat, abyste měřili délku křídel, a pokud měříte křídlo, jehož délka je nestandardní, využijte kolonku – **stav vrcholu křídla**. Zapisujte data pozorně, nejlépe v malých dávkách, což umožňuje maximálně se při zápisu soustředit. Vyplňujte prosím i nepovinné údaje, které pomáhají lépe pochopit naměřené hodnoty a usnadňují jejich využití v budoucnu.

Literatura:

- DEMONGIN L. 2016: Identification guide to birds in the hand. Cambridge University Press, Cambridge
- GONZÁLEZ S., MORINHA F., VILLANÚA D., GOÑI L. a BLANCO G. 2022: Discriminant criteria for field sexing in the Eurasian Tree Sparrow by combining body size and plumage features. *Birds* 3, 402–409.
- HROMÁDKO M., HORÁČEK J., CHYTIL J., PITHART K. A ŠKOPEK J. 1992: Příručka k určování našich pěvců. Hradec Králové
- SVENSSON L. 1992: Identification Guide to European Passerines. BTO, Thetford.

Kroužkovatel – zpravodaj Společnosti spolupracovníků Kroužkovací stanice NM
Vydává Společnost spolupracovníků Kroužkovací stanice Národního muzea, Hornoměcholupská 34, 110 00 Praha 10
Výkonný redaktor: Petr Klvaňa
Redakční rada: Alena Klvaňová, Miroslav Jelínek, Zdeněk Valeš, Peter Adamík, Jaroslav Koleček, Karel Pithart
Grafický návrh a sazba: Jiří Kaláček
Tisk: dhMedia, s. r. o., Praha

Kroužkovatel uveřejňuje:
• Informace z Kroužkovací stanice NM
• Informace ze Společnosti spolupracovníků KS NM
• Příspěvky zaměřené na metodiku odchytu a určování stáří a pohlaví ptáků
• Příspěvky zabývající se problematikou tahu ptáků
Náplní podzimního čísla je Zpráva Kroužkovací stanice za předchozí rok.
Rukopisy příspěvků zasílejte elektronicky na e-mailovou adresu Kroužkovací stanice: krouzkovaci_stanice@nm.cz.
Náklad: 550 výtisků, ISSN 1803-1552